

Тема: Новела «Камінний хрест» - психологічне розкриття теми еміграції. Новаторство письменника. Ідея нерозривної єдності Івана Дідуха з рідною землею. Поняття про експресіонізм.

Мета: прокоментувати зміст новели як модерністичного твору, пояснити сюжетно-композиційні особливості, емоційно-напружений драматизм ситуації, схарактеризувати образ головного героя - Івана Дідуха, розкрити символічні образи; формувати в учнів внутрішнє переконання в тому, що людина по-справжньому буває щасливою тільки на своїй землі; збагачувати ментальний досвід учнів новими об'єктивними оцінками й поглядами.

Тип уроку: комбінований.

Обладнання: текст новели, пісня на слова Б.Лепкого «Чуєш, брате мій», кадри з фільму Камінний хрест» (К-ст. ім.. О.Довженка, 1968 р.).

Людський біль цідиться крізь серце мое
Як крізь сито, і раниць до крові.

Василь Стефаник

Страшно сильно пишете Ви.
Так, якби-сьти витесували потужною
рукою пам'ятник для свого народу...
Гірка, пориваюча, закривавлена поезія Ваша,
котру не можна забути...

О. Кобилянська

Перебіг уроку

I. Організаційний момент.

II. Мотиваційний етап

1. З'ясування емоційної готовності до уроку

Вчитель. Життя ... найцінніше, що є у людини. Воно дається їй тільки раз і кожній - своє. Довге чи коротке, воно триває лише від народження до смерті, і його не можна прожити двічі...

У драмі людській небагато дій:

Дитинство, юність, молодість і старість.

Роби що хоч, ридай або радій.

Неси свій хрест. Все інше - позосталість...

(із вірша Л.Костенко «У драмі людській небагато дій»)

Життя, відомо, швидкоплинне,

Тому ти маєш зрозуміть,

Що дорога кожна хвилина,

Безцінною є кожна мить...

Хотілося б, щоб люди дорожили кожною миттю життя, дарували одне одному любов, повагу, розуміння.

Тому, перш ніж розпочати пізнавати світ художнього слова, виконайте звичне: налаштуйте себе так, щоб праця кожного із вас була на уроці цікавою, творчою, ефективною. Для цього на знак щирості, дружнього ставлення один до одного, напишіть своєму однокласнику про його гарні, на вашу думку, якості.

А які ще якості потрібні людині, щоб навчитися жити?

(наполегливість, розсудливість, цілеспрямованість, мати мету в житті...)

2. Актуалізація опорних знань і суб'єктивного досвіду

Вчитель. Дома ви працювали над життєписом і творчістю В. Стефаника.

(Показати портрети)

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

1. Яким вам уявляється Стефаник, як людина? *Портрети*

- *(Гарна будова тіла, приємні риси обличчя, вимогливий до себе і до рідних, акуратний, діловий, строгий);*

Слайди

-(За спогадами сучасників яскравий тип чоловічої краси, був незрівняним психологом; інтуїція, якою володів, давала змогу йому відкривати найтаємніші думки й бажання свого співбесідника).

2. А що ви можете сказати про нього як митця?

- *(Василь Стефаник був неперевершений майстер соціально-психологічної новели, започаткував новий літературно-мистецький напрям - експресіонізм.) Додаток №1*

Слайд

- *(В. Стефаник написав 72 новели, писав публіцистичні статті, а ще листи, які самі по собі - маленькі драми, показав усьому світу життя хліборобів, підніс їхню душу до таких висот, які належаться сином землі.)*

3. Пригадайте основні ознаки експресіонізму

-(увага до простих характеристик, прагнення віднайти корені зла в людському суспільстві, дослідження сенсу страждання і смерті людини, висвітлення протилежних понять «прекрасне - потворне»).

4. Чи є в біографії Стефаника те, що можна наслідувати?

(Цілеспрямованість, працьовитість, займався хліборобством, патріотизм, допитливий розум, не пасивний спостерігач того, що відбувається навколо нього, вболівав за долю народу).

III. Оголошення теми, мети, цілевизначення.

Слово вчителя.

Існує такий афоризм: кожен у житті несе свій хрест. А велетням духу довелося впродовж свого життя нести хрест вселюдської муки. Відгуком Стефаникового серця на трагічні для українського народу події, що відбувалися в його краї наприкінці ХІХ на початку ХХ століття є новела «Камінний хрест». Про це - на уроці.

Слово вчителя (на фоні пісні «Чуєш, брате мій»)

Відлітали в вирій журавлі... Відлітали, щоб більше не повернутися. Безмірна туга і печаль розносилась по світу від того журавлиного плачу. Багато літ тому пташиному лету, а серце ранене щемить, тужить, скочується пекуча сльоза скорботи у роз'ятрене тіло матері України. Для неї однаково дорогі її діти, де б не жили...

Хто ж то є ті журавлі? Це - наша родина українська, розкидана по америках, бразиліях, канадах... Тож пригорнімося помислами і душею до мудрого, помережаного зморшками чола нашого єдинокровного брата-українця, якого доля закинула у далекі світи. Зрозуміло, нарешті, що наша єдина праматір - Україна, а ми - всі її діти.

Учень. Будучи студентом Краківського університету, Стефаник стає свідком першої хвилі української еміграції. Враження було гнітюче, розпачливе. У листі до О.Кобилянської Стефаник пише: «Нині досвіта на двірці краківським було 800 душ емігрантів. Виділи би-сте, як мами бігають за пропавшими дітьми, як їх пани штурхають, як вони ридають.. Поліція і жандарми відкидають їх, як галушки. На пероні лишаються жінки без чоловіків. Шалений плач, ламання рук і прокльони...»

Учень.

Коли почувеш, як в тиші нічній
Залізним шляхом стугонять вагони,
А в них гуде, гуде, шумить, пищить, мов рій,
Дитячий плач, жіночі скорбні стони,
Важке зітхання і гіркий проклін,
Тужливий спів, дивочії дисканти,
То не питай: сей поїзд - відки він?
Кого везе? Куди? Кому вздогін?
Се - емігранти.
Коли побачиш - на пероні десь
Людей, як оселедців тим набито,
Жінок худих, блідих, аж серце рвесь,
Зів'ялих, мов побите градом жито,
Мужчин понурих і дітей дрібних
І купою брудні, старії фанти
Навалені під ними і при них,
На лицях слід терпінь, надій марних,
Се - емігранти.

IV. Аналіз твору

1. Історична основа твору.

Вчитель. Свої враження від побаченого Стефаник відтворив в новелі «Камінний хрест», а Богдан Лепкий, сучасник Стефаника втілює у пісні «Чуєш, брате мій». В основу новели покладено справжній факт. Стефан Дідух, односелець письменника (у новелі - Іван), емігруючи до Канади, поставив на своєму полі

камінний хрест. Він і понині стоїть на найвищому горбі в Русові. Та справжніми прототипами головного героя були тисячі емігрантів.

Запитання. Яка ж сила примусила розійтись наш український народ по світу? Що ви знаєте про причини еміграції?

(Після революції 1848 року Галичина, Закарпаття та Буковина були найбільш бідними в Європі. Промисловість, торгівля були слабо розвиненими. Бідняки розорювалися, а багатії скуповували за безцінь їх землю... Розорені селяни, не знайшовши роботу у містах, вирушали на заробітки в Чехію, Угорщину, Канаду...)

Запитання. Які почуття переживали ви під час читання новели «Камінний хрест»?

Що вас найбільше вразило?

(Почуття жалю до героїв, зокрема до Івана Дідуха, який доведений до стану робочої худоби, вражає його виснажлива праця. «Як тягнули снопи з поля, або гній у поле, то однаково і на коні, і на Івані жили виступали...», безмежна любов до рідної землі, туга).

2. Мова твору.

Вчитель. У новелі Стефанік використовує покутський говір, тому багато слів, мабуть, стали для вас незнайомими.

Як називаються слова, які вживають представники певного регіону?

(Діалекти)

З якою метою вживають у мові художньої літератури діалекти?

(З певною стилістичною метою - для відтворення художнього колориту, для індивідуалізації мови персонажів).

Додаток №2

Робота в групах

1-а група.

Вашим завданням буде скласти композиційну сітку новели.

(Експозиція (I розділ) - розв'язка (II розділ) - екскурс у минуле (поза сюжетний елемент) (III розділ) - розвиток дій (IV - V розділи) - кульмінація (VI розділ) - розв'язка (VII розділ))

2 -а група

Придумати заголовки до кожного розділу новели

1. Життя Івана Дідуха.
2. Гостей у Івана повна хата.
3. Причини від'їзду.
4. Сповідь перед сусідами.
5. Пригощання, розмови.
6. Прощання з хатою, подвір'ям.
7. «Ото наш хрест».

3. Робота над текстом твору

- Що ми знаємо про Івана Дідуха, про його минуле?

(Іван був бідним, мав лише одного коня і візок із дубовим дишлем. Був наймитом, потім 10 років у війську. Як прийшов із війська, то не застав батьків, лише хату завалену і горба, найвищого в селі)

- Як Іван працював на своєму клаптику землі?

(Учень читає уривок «Коня запрягав у підруку... (ст..65))

Учитель пропонує переглянути фрагмент фільму, який відповідає поданому опису, а уривок читати одночасно з переглядом.

- Чому Дідуха звали в селі Переломаним?

(«Мав у поясі хибу, бо все ходив схилений, як ба два залізні краки стягали тулуб до ніг... (ст..66))

- Чи давала така тяжка праця результат?

(Політки (врожаї) були добрі)

- Що дивного було в його поведінці?

(Раз у рік ходив до церкви, ніколи не їв коло стола, муштрував курей «Ще Івана не знали в селі... отакий був Іван (ст..67)) Але найдивніше те, що поставив хрест на горбі.

- Чому Іван «спросив» ціле село?

(Сини з жінкою наважилися їхати до Канади, тому він хотів з усіма попрощатися)

Фрагмент з фільму

- За що люди цінують Івана Дідуха?

(Найкращі риси має Іван - порядність, чесність, працьовитість, чемність, людяність, доброту)

- Який стан душі Івана?

(Пройнятий страшною тугою, , весь, неначе закам'янів. Почував себе, як камінь, викинутий на берег, дивився на людей, і нікого не бачив. «Озьміть та вгатіть ми сокиру, бо не вітримаю...» (ст. 69))

- Що стало причиною еміграції?

(Врожаї зменшились, зросли податки, мали мало землі, сини не могли знайти роботи...) Фрагмент з фільму

Фрагмент з фільму 50.70

- З яким проханням звернувся Іван до односельців?

(Щоб ніколи не обминали горба, на якому він поставив хрест. Фрагмент з фільму (53-57))

Вчитель. Проводи на чужину нагадують похорони з масовим голосінням. Саме так автори фільму відтворили цей момент.

Перегляд фрагменту фільму. 58.38

- Яке враження справляє танець Івана Дідуха?

(Гнітюче враження, бо горе керує його рухами, розпач у серці. Враження таке, ніби це танцює божевільний; цей танець відіграє кульмінаційну роль, уособлюючи прощання з рідною землею)

- Яке символічне значення образу камінного хреста?

(хрест уособлює важку долю народу-трудівника)

V. Робота в групах

1-а група. Як ви думаєте, розбагатіє Іван на чужині? Чи буде він щасливий?

(Особливої надії на краще життя за океаном у селян не було, їх чекала невідомість. Недарма Дідух ставить хрест. Окремі українці досягли на чужих землях високого рівня добробуту, значного суспільного становища, та це лише поодинокі випадки.)

2-а група. Що символізує образ Івана Дідуха? У чому його трагедія?

(Це образ цілого нашого народу, що хоче власним трудом заробити собі і своїй родині добробут. Іван Дідух все життя працював на землі, але вона його так і не нагодувала, проте він все одно її любить до нестями, хоч і заради дітей він вимушений покинути її.)

Трагедія Івана в тому, що душа його залишається біля рідного порога, вона хоче знайти спочинок у рідній землі. Тому він і поставив хрест на знак своєї духовної смерті. Трагедія Дідуха - це трагедія всього краю, що несе камінний хрест, нестатків і відчаю.)

VI. Підсумок уроку

Вчитель. Над чим спонукає нас замислитися трагедія, що відбулася століття тому в хаті героя новели Івана Дідуха у його зболеній душі, в душах сотень тисяч галичан?

(Заставляє нас замислитися над сенсом життя, над долею України і своєю власною.)

Вчитель.

Проблема еміграції 20-х років торкнулася і жителів нашого краю. Зокрема родини Совів. У 20-х рр.. вони теж залишили свій край і виїхали в Канаду, але завжди мріяли про свою країну як про найбільшу святість. Туга за рідним краєм з роками лише збільшувалася і передавалася через покоління.

По-особливому довелося відчувати глибоке почуття любові до рідної землі і радість від чиеїсь здійсненої мрії - бути в Україні українським канадцям, нам, теслугівцям, коли до нас прибув танцювальний колектив «НОРАКDANCERS» із міста Вішард. Зі сльозами радості Джоурі Сова опинилась у обіймах родини Данилюків...

Люди, які прибули до нас, це - 4 покоління українців, вихідців із 4 регіонів України - Гуцульщини, Прикарпаття, Закарпаття, Буковини. Під керівництвом Бренді і Двейна Прокопців вони виконали вітальний український танець.

Представники діаспори продовжують розвивати свої національні, політичні, громадські, культурні, наукові та духовні ідеї і за головну мету своєї діяльності ставлять повноцінне існування незалежної Української держави. Тож пам'ятаймо про тих українців, які далеко від нас, але завжди були і є з нами. У слові, у пісні, у танці, у молитві. Цінуймо їх, як цінуємо найвищі святині - слово матері, грудочку рідної землі, яка ніколи не ляже пером птаха на домовині українця, що пішов у небуття з далекої чужини. Як славу і пісню калинову. А ще - як вічний символ українства - золотий колосок пшениці, що тягнеться до чистого плеса неба. Шануймося! Бо ж роду одного ми єси...

Картка самооцінки.

VII. Домашнє завдання

Підготувати усний твір «Як ви ставитесь до сучасної еміграції українців?» (або «Чи актуальна проблема еміграції українців у наш час?»).

Додаток 1.

Експресіонізм

- (від франц. - вираження) – літературно-мистецький напрям, що формувався у живописі кінця XIX ст., а на початку XX ст. визначив художні пошуки німецьких літераторів

Основні риси експресіонізму

- зацікавленість глибокими психічними процесами;
- заперечення як позитивізму, так і раціоналізму;
- оновлення формально-стилістичних засобів, художньої образності та виразності, часом непоєднаних між собою, як глибокий ліризм і всеохоплюючий пафос;
- суб'єктивізм і зацікавленість громадянською темою

В. Стефанік започаткував експресіонізм в українській літературі

- Його новели позначені надзвичайною увагою до внутрішнього світу людини, динамізмом у розкритті її переживань, що передаються нервовою, напруженою, "рваною" фразою. Письменник так прагне натягнути струни селянської душі, щоб їх звучання нагадувало музику Бетховена.

Оксана Черненко (критик) про експресіоністів

- Для експресіоністів "важливим було те, щоб мистецтво відображало свідомість людини, її внутрішні переживання та емоції... не краса, а експресія, сила духовного виразу, стала характерною властивістю естетики експресіонізму"

- У стильову течію експресіонізму частково вписується творчість [М. Куліша](#) («97»), [М. Бажана](#) (збірка «17-й патруль»), а особливо проза [М. Хвильового](#) (зокрема твір "Я (Романтика)"), [І. Дніпровського](#), [Ю. Липи](#), [Т. Осьмачки](#).

Український модернізм

- █ Неокласицизм
- █ Неоромантизм
- █ Символізм
- █ Футуризм
- █ Імпресіонізм
- █ Експресіонізм

Діаспора (від грец. - розсіювання)

- █ Початок еміграції галицького селянства за океан до Канади - 90-ті роки XIX століття
- █ Починаючи з 1896 року еміграція галицьких та буковинських селян набула масового характеру

Садиба Василя Стефаника

Пояснення діалектних слів

- Банно - шкода
- Банувати - тужити
- Гельт - гроші
- Зіцірувати - муштрувати
- Кранкати - каркати, накликати біду
- Кривати - шкутильгати
- Мацуватися - натягатися
- Мапа - географічна карта
- Патороч - клопіт, морока
- Пляцком - ниць
- Політок - врожай
- Секвертант - збирач податків
- Хорбак - хребет, спина
- Цайговий - із дешевої фабричної шерстяної тканини
- Штука - хитрість
- Туск - жаль, туга

Картка самооцінки

Прізвище, ім'я учня _____

Параметри оцінювання: завжди (так) – 2 бали, іноді – 1 бал, ні – 0 балів.

Оцінювання здійснюється за 12-бальною шкалою.

<i>Як я працював(ла)</i>	<i>Бали</i>
Ретельно працював(ла) над завданням	
Наводив(ла) приклади у підтвердження своїх думок	
Знаю сюжет новели	
Зможу назвати ознаки експресіонізму, новели	
Зможу самостійно проаналізувати новелу „Камінний хрест”	
Зможу самостійно зробити висновок	
<i>Загальний бал</i>	

Група №1

Як ви думаєте, розбагатіє Іван на чужині? Чи буде він щасливим?

Група №2

Що символізує образ Івана Дідуха?
У чому його трагедія?

Група №1

**Скласти композиційну сітку
новели.**

Група №2

**Дати заголовки до кожного
розділу новели**

